

MICHEL FOUCAULT

Sade, a szexualitás őrmestere

BESZÉLGETÉS G. DUPONT-NAL*

– *Mostanában, amikor moziba megy, nem döbbsenti meg az olyan filmekből sugárzó sadizmus, amelyek kórházakban, vagy mint Pasolini legutóbbi műve,² egy önkényesen létrehozott börtönben játszódnak?*

– Az utóbbi időben sokkal inkább a sadizmus és Sade hiánya döbbsentett meg. A két dolog egyébként nem ugyanaz. Lehetséges egy sadizmus nélküli Sade, ugyanúgy mint sadizmus Sade nélkül. De tegyük félre a sadizmus jóval kényesebb problémáját és maradjunk csak Sade-nál. Úgy gondolom, hogy a filmművészet semmire sem olyan allergiás, mint Sade műveire. Ennek számtalan oka van, de elsősorban arra az aprólékosságra, rituális jellegre és szigorú szertartásformára vezethető vissza, ami átjárja Sade minden jelenetét, és ezzel lehetetlenné teszi a kamera szupplementáris játékát. Bármilyen minimális módosítás, ami hozzáad vagy elvesz, a legkisebb díszítés is elviselhetetlen. Nincs szabad fantáziálás, csak körültekintően programozott szabályszerűség. Ha valami hiányzik, vagy egymásra rakódik a képekben, elveszik minden. Nincs hely egy képnek. Az öröket csak a vágyak és a testek tölthetik ki.

– *Jodorowsky El Topojának az elején van egy véres orgia, testek nagy jelentőséggel bíró feldarabolása. A sadizmus a filmekben nem éppen az a mód, ahogy a színészeket és a testeket kezelik? Elsősorban a nők nincsenek úgy kezelve a filmekben, mint a férfitest függelékei?*

– Az, ahogy a kortárs filmek kezelik a testet, teljesen új dolog. Nézzük csak meg a csókokat, az arcokat, az ajkakat, az orcákat, a szemhéjakat, a fogakat egy olyan filmben, mint Werner Schroeter *Maria Malibran halála*. Ezt sadizmusnak nevezni, véleményem szerint hatalmas tévedés, és csak egyfajta ködös pszichoanalízis útján lehetséges, amelyben az a résztárgy, a szétszakított test és a vagina dentata függvényében lenne meghatározva. Csak egy nagyon vulgáris freudizmus redukálhatja sadizmusra a testnek és csodáinak ezt a fajta ünneplését. Azt csinálni egy arcból, egy arccsontból, egy szájból, a szemnek egy kifejező villanásából, amit Schroeter csinál, semmi köze sincs a sadizmushoz. Sokkal inkább a test megsokszorosításáról, kicsíráztatásáról van szó, egy testtöredék legapróbb részleteinek, legapróbb lehetőségeinek egyfajta autonóm felmagasztalásáról. A test anarchizálódásának folyamatával állunk szemben, amelyben a hierarchia, a meghatározott elhelyezés, az elnevezések, vagy ha úgy

* Az interjút Gérard Dupont filmkritikus készítette 1975-ben a *Cinématographe* filmelméleti-filmtörténeti folyóiratnak, de a szöveg Foucault halála után bekerült a különböző írásokat, előadásokat és interjúkat szintetizáló, monumentális *Dits et Écrits* gyűjtemény második kötetébe. Sade, sergent du sexe – Entretien avec Dupont, G., *Cinématographe*, n°16, décembre 1975-janvier 1976, pp. 3–5.

² *Saló, avagy Sodoma 120 napja*, 1975.

akarjuk, akkor a szervezetség [organicité], épp szétesőben van. A szadizmusban viszont pont maga a szerv, mint olyan, a megátalkodott szenvedély tárgya. Van egy szemed, amivel látsz, kitépem. Van egy nyelved, amit a számba vettem és megharaptam, levágom. Ezekkel a szemekkel nem látsz többet, ezzel a nyelvvel nem tudsz többet se enni, se beszélni. Sade-nál a test még erőteljesen organikus, bele van gyökerezve ebbe a hierarchiába, a különbség minden bizonnyal abban ragadható meg, hogy ez a hierarchia nem a fejből kiindulva szerveződik, mint a régi mesében, hanem a szexualitásból és a nemi szervből.

Bizonyos kortárs filmekben azonban az, ahogy a testet megszabadítják saját magától, teljesen másképpen történik. Pont ennek a szervezetségnek a lerombolásáról van szó: már nem egy nyelv, hanem valami egészen más dolog nyúlik ki a szájból. A nyelv többé nem egy profanizált és a másik gyönyörére szolgáló száj szerve. Egy „megnevezhetetlen” és „használatlan” dolog, ami kívül esik a vágy minden programján. Ez a test, amelyet teljesen képlékennyé változtatott a gyönyör: valami, ami megnyílik, megfeszül, vonaglik, lüktet és tátong. Mi az, ahogy a *Maria Malibrán halálában* összeölelkezik két nő? Homokdűnék, egy karaván a sivatagban, egy pusztító módon közeledő virág, egy rovar csáprágója, a pázsit kanyargása. Mindez anti-szadizmus. A vágy kegyetlen tudományának semmi köze sincsen ezekhez a formátlan amőbákhoz, melyek a gyönyör-fájdalom lassú mozgásai.

– *Látott New Yorkban úgynevezett snuff-filmeket (az amerikai szlengben a snuff ige gyilkolást jelent), amelyekben nőket darabolnak fel?*

– Nem, de azt hiszem, tényleg úgy tűnik, mintha élve feldarabolnák őket.

– *Ez pusztán vizuális, egy szó nélkül történik. Egy hideg médium a filmhez képest, ami meleg médium. Nincs többé irodalom a testen: csak egy haldokló test.*

– Ez már nem filmművészet. Sokkal inkább az erotikus privátszférába tartozik, egyedül arra szolgál, hogy feltűzelje a vágyat. Egyszerűen arról van szó, hogy elérjék a turned on állapotát, ahogy az amerikaiak mondják; hogy kizárólag képek alapján korbácsolják fel a vágyat. A vágnak ez a feltűzése ugyanolyan hatásos, mint amelyik a valóságból indul ki, csak alapvetően más jellegű.

– *A kamera nem egy olyan úrnő, aki a színészek testét áldozatként kezeli? Arra gondolok, ahogyan Marilyn Monroe egymás után többször Tony Curtis lábai elé veti magát a Valaki forrón szeretiben. A színésznő ezt minden bizonnyal egy szadista szekvenciaként élte meg.*

– A színész és a kamera közötti kapcsolat, amelyről ennek a filmnek kapcsán beszél, véleményem szerint még elég hagyományos. Megtaláljuk a színházban is: a színész magára veszi és a saját testén teljesíti be a hős áldozatát. Ami egy egészen új jelenség a filmben, ahogy azt már említettem, az a test kamera általi felfedezése-felfedése [découvert-exploration]. Úgy gondolom, hogy ezeknek a filmeknek igen intenzív lehet a forgatása. A testek és a kamera egyszerre kiszámított és véletlenszerű találkozásáról van szó, amelyben felfedeznek valamit, kiemelnek egy szöveget, egyfajta sűrűséget, egy görbületet, követnek egy nyomot, egy vonalat, esetleg egy ráncot. Aztán a test hirtelen szétesik, tájjá válik, karavánná, viharrá, homokdűnévé, stb. Ez a szadizmus ellentéte, ami feldarabolta az egységet. Amit a kamera Schroeter filmjeiben csinál, az nem a test aprólékos bemutatása a vágy számára. A kamera ezekben a filmekben megkeleszti a testet, mint egy tésztát, a gyönyör képeit és gyönyört szolgáló képeket

nyer ki belőle. A kamera (és a kamera gyönyörének) és a test (és a test lüktető gyönyörének) előre beláthatatlan találkozásában születnek ezek a képek, több bejáráttal rendelkező gyönyörök.

A szadizmus anatómiailag megfontolt volt, és ha elszabadult, akkor se lépett ki egy igen racionális anatómiakönyvből. Sade-nál nincs organikus örület. Ha adaptálni akarjuk Sade-ot, ezt a precíz anatómust, pontos képekbe, egyszerűen nem működik. Vagy eltűnik Sade, vagy idejét múlt lesz a film.

– Idejét múlt film, szó szerint, hiszen az utóbbi időben, egy retróhullám nevében egyre inkább összekapcsolják a szadizmust a náciizmussal. Mint Liliana Cavani Az éjszakai portásában és Pasolini Salójában. Annak ellenére, hogy nem történelmi reprezentációkról van szó, a testeket a korszakot megidéző, ósdi ruhák díszítik. Azt akarják elhíttetni velünk, hogy Himmler segédjei megfelelnek a hercegnek, a püspöknek és az elnöknek Sade szövegéből.

– Ez egy totális történelmi tévedés. A náciizmust nem a XX. század nagy erotikus örültjei találták fel, hanem a legaljasabb, legunalmasabb és legundorítóbb kispolgárok, akiket csak el lehet képzelni. Himmler szegről-végről mezőgazdasági mérnök volt és egy ápolónőt vett feleségül. Meg kell értenünk, hogy a koncentrációs táborok ötlete egy kórházi ápolónő és egy csirketenyésztő közös képzelgéséből született meg. Kórház és tanya: ez a szellem állt a koncentrációs táborok mögött. Több millió embert öltek meg a táborokban, természetesen nem azért mondom ezt, hogy mérsékeljem az ebben résztvevők felelősségét, hanem azért, hogy leválasszuk azokról az erotikus értékekről, amelyeket rá akartak erőltetni. A náci takarítónők voltak, a szó rossz értelmében. Törlőrongyokkal és seprűkkel dolgoztak, meg akarták tisztítani a társadalmat minden egészségtelen szennytől és mocsoktól: a szifiliszeselektől, a homoszexuálisoktól, a zsidóktól, a nem tiszta vérűektől, a feketéktől, az örültektől. A kispolgárság hitvány álma a faji tisztaságról alapozta meg a náci álmot. Erősz nélkül.

Ez nem jelenti azt, hogy ne lettek volna, lokális szinten olyan erotikus kapcsolatok ezen a struktúrán belül, amelyek a hóhér és az áldozat testének találkozásából alakultak ki. Ez azonban esetleges volt.

A probléma, ami felmerül, miért gondoljuk azt, hogy bizonyos erotikus fantáziákhoz, a náciizmuson keresztül férhetünk hozzá. Miért olyan lenyűgözőek ezek a csizmák, sisakok és sasok, elsősorban az amerikaiaknak? Nem lehet, hogy jelenlegi képtelenségünk arra, hogy valójában megéljük a hierarchikus szervezetségétől megfosztott test [corps désorganisé] büvöletét, lök vissza egy aprólékos, fegyelmezett és anatómiai szadizmusba? Csak egy nem rég történt politikai apokalipszis szomorú elbeszélésének nyelvén tudnánk újrafogalmazni a szétrobbanó test hatalmas gyönyörét? A jelen intenzitását csak koncentrációs táborokban bekövetkező világvégeként tudnánk elgondolni? Figyelje csak meg milyen szegényes képeink kincsestára! Sürgősen újat kell építenünk ahelyett, hogy könnyekben törünk ki az „elidegenedésen” nyafogókkal és hogy meggyalázzuk az „előadást”.

– A rendezők kicsit úgy látják Sade-ot mint egy szobalányt, egy éjszakai portást, mint egy ablakmosót. Pasolini filmjének a végén egy ablakon keresztül látjuk a kivégzéseket. Az ablakmosó az ablakon keresztül nézi, mi történik egy távoli, középkori udvaron.

– Tudja, nem vagyok Sade abszolút szakralizációjának a híve. Sokkal inkább arra hajlok, hogy úgy gondoljam, Sade egy fegyelmező társadalom erotikáját fogalmazta meg: egy szabályozott,

anatómikus, hierarchizált, gondosan megszervezett idejű társadalom erotikáját, egy engedelmességre és felügyeletre épülő társadalomét a maga lekerekített tereivel.

Ebből ugyanúgy ki kell hátrálnunk, mint Sade erotikájából. Fel kell találni a testtel, a test részeivel, felületével, kiterjedésével és sűrűségével egy nem diszciplináris erotikát: az illékony és szóródó állapotú test erotikáját, véletlenszerű találkozásaiival és kiszámíthatatlan gyönyöreivel. Az bosszant, hogy a mostani filmekben számos olyan elemet használnak, amelyek a náciizmus témáján keresztül keltenek újra életre egy diszciplináris alapú erotikát. Ez lehet, hogy Sade erotikája volt. Akkor pedig annál rosszabb Sade irodalmi megistenülésének, annál rosszabb magának Sade-nak: untat minket ez a fegyelmező, a szexualitás őrmestere, a fenekék és hasonló testrészek könyvelője.

URBÁN BÁLINT fordítása

HAJNÁCS MIHÁLY